

**BOLALAR STOMATOLOGIYASIDA OG'RIQSIZ DAVOLASHNING BEMOR
ISHONCHINI SHAKLLANTIRISHDAGI O'RNI**

Choriyev Dilmurod Abdumalik o'g'li

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti yuz-jag' jarrohligi yo'nalishi talabasi

Pardayev Otabek Anvar o'g'li

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti Stomatologiya fanlar kafedrası o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

Mazkur tezis bolalar stomatologiyasida og'riqsiz davolash usullarining klinik va psixologik ahamiyatini yoritadi. Bola stomatologik muolajani faqat tish davolash jarayoni sifatida emas, balki kuchli hissiy tajriba sifatida qabul qiladi. Birinchi salbiy taassurot keyingi ko'riklardan qochish, shifokordan qo'rqish, og'iz bo'shlig'i gigiyenasiga befarqlik va kasalliklarning kech murojaat bilan murakkablashishiga olib kelishi mumkin. Og'riqsiz davolash bemor ishonchini shakllantirishning asosiy sharti bo'lib, u faqat anestetik modda yuborish bilan cheklanmaydi. Unda muolajadan oldingi muloqot, bolaning yoshiga mos tushuntirish, ota-ona ishtirokini boshqarish, shifokorning tana tili, klinika muhiti va bosqichma-bosqich moslashtirish birgalikda ishlaydi. Tezisda og'riqni nazorat qilish va psixologik xavfsizlikni ta'minlash bolalar stomatologiyasida davolash sifati, profilaktik ko'riklarga muntazam kelish va uzoq muddatli sog'lom odatlarni shakllantirish uchun zarur omil sifatida asoslanadi.

KALIT SO'ZLAR: bolalar stomatologiyasi, og'riqsiz davolash, dental qo'rquv, psixologik moslashuv, mahalliy og'riqsizlantirish, shifokor-bola muloqoti, profilaktika, ishonch

KIRISH

Bolalar stomatologiyasi kattalar stomatologiyasining kichraytirilgan shakli emas. Bola organizmining anatomik-fiziologik xususiyatlari, emotsional rivojlanishi, og'riqni qabul qilish darajasi va shifokor bilan muloqotga tayyorligi alohida yondashuvni talab qiladi. Ko'p hollarda bola stomatologik kabinetga og'riq bilan keladi yoki kattalardan eshitgan qo'rqinchli hikoyalari asosida muolajadan oldin xavotirga tushadi. Agar shifokor bu holatni e'tiborsiz qoldirsa, davolash texnik jihatdan to'g'ri bajarilgan bo'lsa ham, bola ongida stomatologiya og'riq va majburlash bilan bog'lanib qoladi. Bu esa keyingi yillarda profilaktik ko'riklarga kelmaslik, tish kasalliklarini yashirish, ota-onani aldash yoki muolaja vaqtida faol qarshilik ko'rsatish kabi muammolarni keltirib chiqaradi. Shuning uchun

og'riqsiz davolash bolalar stomatologiyasida nafaqat klinik qulaylik, balki psixologik tarbiya vositasi hamdir.

O'zbekistonda bolalar orasida kariyes va og'iz gigiyenasiga oid muammolar dolzarbligicha qolmoqda. Buning sabablaridan biri faqat shirinlik iste'moli yoki gigiyena ko'nikmalarining sustligi emas, balki stomatologga kech murojaat qilish odatidir. Kech murojaatning orqasida ko'pincha qo'rquv turadi. Bola og'riq bo'lmasligiga ishonsa, profilaktik ko'rikka kelish osonlashadi. Aksincha, bir marta og'riqli tajriba o'tkazgan bola keyingi safar tishi kuchli og'rimaguncha muolajaga rozi bo'lmasligi mumkin. Bu jarayon oilaviy muhitga ham ta'sir qiladi, chunki ota-ona bolani olib kelishda qiynaladi, shifokor esa davolash vaqtida vaqt va resursni ko'proq sarflaydi. Tezisning maqsadi bolalar stomatologiyasida og'riqsiz davolash bemor ishonchini shakllantirishda qanday o'rin tutishini, uning tarkibiy unsurlari va amaliy qo'llanish yo'llarini asoslab berishdan iborat.

ASOSIY QISM

Og'riqsiz davolash tushunchasi keng ma'noga ega. U mahalliy og'riqsizlantirish, aplikatsion anestetik, infiltratsion yoki o'tkazuvchi anesteziya, minimal invaziv texnologiyalar, atraumatik restavratsion davolash, lazer yoki zamonaviy aylanma asboblari kabi klinik usullarni o'z ichiga oladi. Biroq bolalar amaliyotida og'riqni kamaytirishning texnik usuli psixologik tayyorgarliksiz yetarli natija bermaydi. Bola ignani ko'rib qo'rqsa, anestetik yuborilishidan oldingi qo'rquvning o'zi og'riq sezgisini kuchaytiradi. Shuning uchun shifokor muolajani bolaning yoshiga mos so'zlar bilan tushuntirishi kerak. Masalan, "ukol qilamiz" deyish o'rniga "tishing uxlab turishi uchun maxsus tomchi va dori ishlatamiz" kabi yumshoq, lekin yolg'on bo'lmagan ifodalar qo'llanishi mumkin. Bolani aldash qisqa muddatda foyda bergandek ko'rinsa ham, ishonchni buzadi. Agar bola "og'rimaydi" deyilgan muolajada og'riq sezsa, keyingi safar shifokorning hech bir gapiga ishonmaydi.

Bemor ishonchini shakllantirishda birinchi uchrashuv hal qiluvchi ahamiyatga ega. Birinchi ko'rikda darhol murakkab muolajaga o'tish har doim ham to'g'ri emas. Imkon bo'lsa, bola avval klinika muhiti, kreslo, stomatologik oynacha, havo-suv purkagich va so'rg'ich bilan tanishtirilishi kerak. "Ko'rsat, tushuntir, bajar" yondashuvi bolalarning xavotirini kamaytiradi. Shifokor oldin asbobni ko'rsatadi, uning nima ish qilishini sodda tilda tushuntiradi, keyin bolaning roziligiga yaqin holatda muolajani boshlaydi. Bu usul bolaning nazorat hissini oshiradi. Bola o'zini butunlay ojiz sezmasa, muolajaga qarshilik kamayadi. Kichik tanaffus berish, og'izni yopib dam olishga ruxsat qilish, kelishilgan belgi orqali to'xtash imkonini berish ham ishonchni mustahkamlaydi.

Ota-onaning roli ham murakkab. Ba'zi ota-onalar bolani tinchlantirish o'rniga "qo'rqma, og'rimaydi" deb takrorlaydi, bu esa bola ongida aynan og'riq va qo'rquv obrazini kuchaytiradi. Yana bir xato — bolani "tishingni davolatmasang, doktor ukol qiladi" deb qo'rqitish. Bunday tarbiya usuli stomatolog obrazini jazolovchi shaxsga aylantiradi. Stomatolog ota-onaga muolajadan oldin qisqa tushuntirish berishi, bola yonida qo'rqituvchi so'zlar ishlatmaslikni so'rashi kerak. Ota-ona bolaga xavfsiz tayanch bo'lishi mumkin, lekin muolaja jarayonini boshqarib yubormasligi lozim. Agar ota-ona haddan tashqari xavotirda bo'lsa, bola ham xavotirni sezadi. Shu sababli shifokor bolani ham, ota-onani ham bir vaqtning o'zida boshqaradi.

Og'riqsiz davolashning psixologik samarasi shundaki, bola stomatologik muolajani nazorat qilinadigan, tushunarli va xavfsiz jarayon sifatida qabul qila boshlaydi. Bu ishonch profilaktik xulq-atvorga bevosita ta'sir qiladi. Og'riqsiz muolaja o'tkazgan bola keyingi safar shifokor chaqirganda kuchli qarshilik ko'rsatmaydi. U tishini ertaroq ko'rsatishga, tish yuvish bo'yicha tavsiyalarni bajarishga va ota-onasi bilan klinikaga kelishga tayyor bo'ladi. Aksincha, salbiy tajriba o'tkazgan bola profilaktik ko'rikni ham og'riqli davolash bilan tenglashtiradi. Natijada oddiy kariyes pulpitisga, pulpitis esa murakkab endodontik yoki jarrohlik muolajaga aylanadi. Demak, og'riqsiz davolash kelajakdagi murakkab davolashlarni kamaytiradigan profilaktik investitsiyadir.

Klinik jihatdan og'riqsiz davolash shifokorning ish sifatini ham yaxshilaydi. Bola tinch o'tirsa, tish izolyatsiyasi yaxshi bo'ladi, ko'rish maydoni aniq bo'ladi, plomba materiali to'g'ri joylashtiriladi va muolaja xavfsiz yakunlanadi. Bola qattiq harakat qilsa, asbob bilan shilliq qavatni shikastlash, davolash maydonining namlanishi, vaqtning cho'zilishi va charchoq ortadi. Shifokor bola bilan muloqotga vaqt ajratmasa, keyin muolaja davomida undan ham ko'proq vaqt yo'qotadi. Shuning uchun psixologik tayyorgarlik vaqtini behuda sarflash emas, davolashni barqarorlashtiruvchi shartdir.

Bolalar stomatologiyasida og'riqsiz davolashni rivojlantirish uchun bir nechta amaliy choralar zarur. Klinikalarda bolalar uchun alohida qabul madaniyati bo'lishi, devor bezagi yoki o'yinchoq bilan cheklanib qolmasdan, xodimlarning muloqot uslubi ham bolalarga moslashtirilishi kerak. Shifokorlar mahalliy og'riqsizlantirish texnikasini yaxshi bilishi, anestetik tanlashda bolaning yoshi, vazni, umumiy holati va allergik anamnezini hisobga olishi shart. Minimal invaziv davolash usullaridan foydalanish, kariyesni erta bosqichda aniqlash va muolajani kichik hajmda bajarish og'riq xavfini kamaytiradi. Maktab va bog'chalarda stomatologik profilaktika mashg'ulotlari faqat tish yuvishni o'rgatish bilan tugamasligi, bolalarda stomatologga ijobiy munosabat shakllantirishni ham o'z ichiga olishi

kerak. "Stomatologdan qo'rqmaslik" chaqirig'i yetarli emas, bola nima uchun qo'rqmasligi kerakligini tajribada ko'rishi zarur.

Ushbu mavzuda asosiy muammo og'riqsiz davolashni ba'zan faqat pullik yoki zamonaviy klinikalarga xos xizmat sifatida qabul qilishdir. Aslida og'riqni kamaytirishning katta qismi to'g'ri muloqot, ehtiyotkor texnika, sabr va bosqichma-bosqich yondashuv bilan bog'liq. Qimmat texnologiya bo'lmasa ham, shifokor bolani qo'pol majburlamasa, asbobni keskin ko'rsatmasa, muolajani tushuntirsa va og'riqni nazorat qilsa, ishonch shakllanadi. Albatta, zamonaviy anestetiklar va uskunalar yordam beradi, lekin ular shifokorning psixologik madaniyatini almashtira olmaydi. Bolalar stomatologiyasida muvaffaqiyat texnika, tibbiy bilim va insoniy muloqotning birlashgan nuqtasida yuzaga keladi.

Og'riqsiz davolashda shifokorning nutqi va harakat sur'ati alohida ahamiyatga ega. Bola kattalarga qaraganda notanish tovush, hid va harakatlarga tezroq reaksiya bildiradi. Turbina ovozi, so'rg'ich shovqini, chiroq yorug'ligi, asboblarning metall ko'rinishi va oq xalatning o'zi ham xavotir uyg'otishi mumkin. Shifokor keskin buyruq ohangida gapirsa, bolaning qarshiligi ortadi. "Og'zingni och", "qimirlamay o'tir", "yig'lama" kabi iboralar zarur vaziyatda ishlatilsa ham, ular muloqotning asosiy shakliga aylanmasligi kerak. Bola bilan qisqa, aniq, xotirjam va hurmatli ohangda gaplashish kerak. U kichik bemor bo'lsa ham, o'z tanasi ustidan nazoratni his qilishga haqli. Shu hissiyot berilmasa, bola muolajani zo'ravonlik sifatida qabul qiladi.

Bolalar stomatologiyasida og'riqsiz davolashning yana bir tomoni profilaktik qabulni davolash qabulidan ajratishdir. Agar bola stomatologga faqat og'riq paytida olib kelinsa, u kabinetni doimo og'riq bilan bog'laydi. Profilaktik ko'riklar esa qisqa, yengil va ijobiy tajriba beradi. Shifokor tishlarni ko'rib, kichik tavsiya beradi, bola og'riqsiz chiqib ketadi. Shunday takroriy tajribalar ishonchni kuchaytiradi. Ota-onalarga bolaning tishi og'rigandan keyin emas, og'riq bo'lmagan paytda ham ko'rsatish zarurligi tushuntirilishi kerak. Erta aniqlangan kariyes kichik muolaja bilan davolanadi, kichik muolaja esa og'riqsiz tajriba berishi osonroq. Bu yerda profilaktika va psixologiya bir-biriga bog'lanadi.

Mahalliy og'riqsizlantirishning sifati ham bolaning ishonchiga bevosita ta'sir qiladi. Anestetik yuborishda shoshilish, to'qimaga qo'pol bosim qilish yoki yetarli vaqt kutmaslik og'riqni kuchaytiradi. Aplikatsion gel yoki sprej, ingichka igna, dori yuborish tezligini nazorat qilish va bola e'tiborini boshqa narsaga qaratish og'riq sezgisini kamaytiradi. Biroq shifokor anestetik ta'sir qilmasdan muolajani boshlab yuborsa, bola "dori foyda bermaydi" degan xulosaga keladi. Keyingi safar u anesteziyaga ham ishonmaydi. Shuning uchun og'riqsizlantirishdan keyin to'qima sezgirlikni tekshirish, bolaga "tishing uxladimi, hozir tekshirib ko'ramiz" deb tushuntirish zarur. Bu oddiy qadam ishonchni saqlaydi.

Og'riqsiz davolashning psixologik ahamiyatini baholashda uzoq muddatli natijani ko'rish kerak. Bugun qo'rqib yig'lagan bolani kuch bilan davolab chiqarish shifokorga vaqt tejalganidek tuyulishi mumkin. Lekin keyingi qabulda bola yanada kuchli qarshilik qiladi, ota-ona klinikani almashtiradi yoki davolashni kechiktiradi. Bu yondashuv tizimli zarar keltiradi. Aksincha, birinchi qabulda ko'proq vaqt sarflab, bolani moslashtirish kelgusida davolashni osonlashtiradi. Shifokor bolada ishonch kapitalini yaratadi. Bu kapital keyingi muolajalarda ishlaydi. Ayniqsa ko'p bosqichli davolash, sut tishlari pulpiti, ortodontik kuzatuv yoki jarrohlik aralashuvlarda bola bilan oldindan o'rnatilgan ishonch hal qiluvchi ahamiyatga ega.

O'zbekiston sharoitida bolalar stomatologiyasida og'riqsiz davolash madaniyatini kuchaytirish uchun ta'lim jarayonida psixologik kommunikatsiya ko'nikmalariga ko'proq e'tibor berilishi kerak. Talaba anestetik turlarini bilishi bilan birga, qo'rqayotgan bola bilan qanday gaplashishni ham bilishi zarur. Klinik ordinator yoki yosh shifokor "texnik davolashni bilsam bo'ldi" deb o'ylasa, bolalar qabulida qiynaladi. Bolaning yig'lashi har doim "injiqlik" emas, ko'pincha noto'g'ri tayyorlangan muhitga tabiiy reaksiya. Shu sababli bolalar stomatologiyasida muvaffaqiyat shifokorning qo'li, tili va sabrining birgalikdagi sifatiga bog'liq. Og'riqsiz davolash esa mana shu uch omilni yagona klinik madaniyatga birlashtiradi.

Amaliyotda bolalar stomatologiyasida ishonchni baholash uchun oddiy ko'rsatkichlardan foydalanish mumkin. Bola qabulga kirishda qarshilik qiladimi, kresloga mustaqil o'tiradimi, og'zini ko'rsatishga rozi bo'ladimi, muolaja davomida kelishilgan belgidan foydalana oladimi, keyingi qabulga kelishda qo'rquvi kamayadimi — bularning barchasi psixologik natijani ko'rsatadi. Shifokor faqat plomba sifati yoki rentgen natijasini emas, bolaning hamkorlik darajasini ham kuzatishi kerak. Chunki bolalar stomatologiyasida uzoq muddatli muvaffaqiyat tishning davolanishi bilan birga bolaning stomatologiyaga munosabati o'zgarishiga ham bog'liq.

Og'riqsiz davolashga qarshi eng katta to'siqlardan biri shifokorning "bola baribir yig'laydi" degan oldindan shakllangan qarashidir. Bu qarash shifokorni muloqotdan voz kechishga olib keladi. Albatta, har bir bola bir xil emas. Ba'zi bolalarda kuchli dental fobiya, nevrologik xususiyatlar, avvalgi travmatik tajriba yoki rivojlanish bilan bog'liq qiyinchiliklar bo'lishi mumkin. Bunday holatda muolaja yanada ehtiyotkor rejalashtiriladi. Lekin bola qo'rqishi mumkinligi shifokor qo'pol ishlashi mumkinligini anglatmaydi. Og'riqni kamaytirish va ishonchni saqlash har qanday vaziyatda kasbiy majburiyat bo'lib qoladi.

Bola ishonchini shakllantirishda og'riqdan keyingi muloqot ham muhim. Muolaja tugagach, shifokor bolaning sabrini e'tirof etishi, nima yaxshi o'tganini aytishi va keyingi safar nima bo'lishini qisqa tushuntirishi kerak. "Bo'ldi, ketaver" degan sovuq yakun bolaning ichki zo'riqishini kamaytirmaydi. Aksincha, ijobiy yakun tajribani yumshatadi. Bola o'zini muvaffaqiyatli muolaja ishtirokchisi sifatida his qilsa, keyingi qabulga ruhiy tayyorgarligi yaxshilanadi. Rag'batlantirish haddan tashqari sun'iy bo'lmasligi kerak, lekin samimiy e'tirof bolalar bilan ishlashda kuchli vositadir.

XULOSA

Bolalar stomatologiyasida og'riqsiz davolash bemor ishonchini shakllantirishning markaziy omilidir. Bola uchun tish davolash jarayoni jismoniy muolaja bilan birga hissiy tajriba ham bo'lgani sababli, shifokor og'riqni klinik va psixologik jihatdan boshqarishi kerak. Mahalliy og'riqsizlantirish, minimal invaziv usullar, bolaning yoshiga mos tushuntirish, ota-ona bilan to'g'ri ishlash va xavfsiz muhit yaratish birgalikda ijobiy natija beradi. Ishonch shakllanganida bola profilaktik ko'riklarga osonroq keladi, davolash vaqtida hamkorlik qiladi va og'iz gigiyenasiga jiddiyroq yondashadi. Bu esa kariyes va uning asoratlarini kamaytirishga xizmat qiladi. O'zbekiston stomatologik amaliyotida bolalar bilan ishlashda og'riqsiz davolashni alohida xizmat emas, majburiy kasbiy standart sifatida qarash zarur. Bunday yondashuv shifokor, bola va ota-ona o'rtasidagi munosabatni mustahkamlaydi hamda bolalikdan sog'lom stomatologik madaniyatni shakllantiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Azimov M.I. Bolalar jarrohlik stomatologiyasi: o'quv qo'llanma. – Toshkent: Tibbiyot nashriyoti, 2015. – 214 b.
2. Daminov T.O., Xalmatova B.T., Boboyeva U.R. Bolalar kasalliklari: darslik. – Toshkent: Tibbiyot nashriyoti, 2012. – 512 b.
3. Rajamurodov Z.T., Rajabov A.I., Hayitov S. Yosh fiziologiyasi va gigiyenasi: darslik. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2013. – 236 b.
4. Maxsudov S.N. Bolalar stomatologiyasi: o'quv qo'llanma. – Toshkent: Yangiyul poligraph service, 2008. – 128 b.
5. Maxsudov S.N., Shukurova G.R. Bolalar stomatologiyasi: o'quv qo'llanma. – Toshkent: NIF MSH, 2020. – 86 b.
6. Stomatologik kasalliklar profilaktikasi: o'quv-uslubiy majmua. – Toshkent: Ziyonet elektron kutubxonasi, 2019. – 72 b.
7. Jumatov U.J., Karimova S.A., Abdug'aniyev M.M. Terapevtik stomatologiya. – Toshkent: O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi markazi, 2004. – 288 b.